EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

Eduskunta, Sosiaali- ja terveysvaliokunta

LAUSUNTO

1.12.2025

Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunnan asiantuntijapyyntö 2.12.2025, EOAK/7740/2025

HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE LAEIKSI SOSIAALIHUOLTOLAIN, IKÄÄNTYNEEN VÄESTÖN TOIMINTAKYVYN TUKEMISESTA SEKÄ IÄKKÄIDEN SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUISTA ANNETUN LAIN JA SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON ASIAKASMAKSUISTA ANNETUN LAIN MUUTTAMISESTA (HE 113/2025 VP)

1 LAUSUNTOPYYNTÖ

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on pyytänyt minua kuultavaksi ja kirjallista lausuntoa sosiaali- ja terveysministeriön otsikkoasiassa antamassa vastineessa olevasta ehdotuksesta. Valiokunta pyytää ottamaan kantaa siihen, onko vastineessa huomioitu riittävällä tavalla perustuslakivaliokunnan valtiosääntöoikeudelliset huomiot vai jääkö vastineen ehdotuksesta sellaista valtiosääntöoikeudellista epäselvyyttä, mikä edellyttäisi eduskunnan työjärjestyksen 38 §n 2 momentin mukaisesti lausuntoa perustuslakivaliokunnalta.

Perustuslakivaliokunta on antanut esityksestä lausunnon (PeVL 51/2025 vp). Olen ollut perustuslakivaliokunnassa kuultavana ja antanut esityksestä kirjallisen lausunnon.

2 ARVIOINTI

2.1 Perustuslakivaliokunnan kannanotot

Perustuslakivaliokunta esitti lausunnossaan seuraavat kannanotot:

-

Lailla säätämisen vaatimus

Perusoikeuksien kannalta merkityksellisten teknologisten välineiden hyödyntämisen tulee perustua lakiin. Tämä johtuu paitsi perusoikeuksien yleisistä rajoitusedellytyksistä myös perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaisesta oikeusvaltioperiaatteesta sekä 80 §:n 1 momentin vaatimuksesta säätää yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista lailla. (PeVL 51/2024 vp, kohta 4)

Perusoikeuden rajoittamisedellytyksistä säädettävä lailla

Kyse on perusoikeuksien kannalta keskenään hyvin **erityyppisistä** teknologioista ja käyttötarkoituksista, joita ei lainsäädännössä ole kuitenkaan juurikaan eroteltu ja joiden käyttämiselle ei juurikaan ole ehdotettu säädettäväksi **erilaisia edellytyksiä.**

Sääntelyn **vaikutukset** perustuslain 10 §:ssä turvattuihin oikeuksiin ovat hyvin **erilaisia** esimerkiksi silloin, kun kyse on menetelmästä, jota käyttämällä asiakas **voi itse ottaa yhteyden** palveluntarjoajaan, kuin silloin, kun kyse on jonkinlaisesta **automaattisesti** asiakkaan liikkumista tarkkailevasta laitteistosta.

Ehdotetuista säännöksistä ei esimerkiksi käy ilmi, onko kyse **jatkuvaluonteisesta** tarkkailusta vai henkilön **oma-aloitteisesta** yhteydenpidosta. Osittain lakiehdotuksen mukaisissa teknologisissa ratkaisuissa voi olla kyse myös sellaisista teknologioista (esimerkiksi liikkeeseen reagoiva automaattivalaistus), joita käytettäessä ei rajoiteta perusoikeuksia eikä säännellä niiden käyttöä ja joiden käytöstä ei välttämättä olisi edes säädettävä laissa. (PeVL 51/2025 vp, kohta 8)

Perusoikeuksien rajoitusten täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus, säätämisjärjestys

Ehdotettu sääntely teknologisten ratkaisujen käytöstä jää perusoikeuksien yleisiin rajoitusedellytyksiin kuuluvan täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen kannalta liian yleispiirteiseksi ja erittelemättömäksi. Sääntelyä on välttämätöntä täsmentää merkittävästi niin, että siitä käyvät nyt ehdotettua **selvemmin ilmi eriasteisesti perusoikeuksiin puuttuvat teknologiset ratkaisut ja niiden käytön edellytykset ja rajoitukset. Tällainen muutos on edellytyksenä 1. lakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.** (PeVL 51/2025 vp, kohta 9**)**

Kuuleminen ja oikeusturva, PL 21 §

Asiakkaan ja tämän laillisen edustajan mielipiteen huomioon ottamisesta teknologisten ratkaisujen käytössä on syytä tiukentaa. (PeVL 51/2025, kohta 14)

Esityksessä ei ole asianmukaisesti arvioitu sitä, miten asiakkaan oikeus oikeusturvaan toteutuu. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan tulisi vielä pohtia keinoja vahvistaa asiakkaan oikeusturvaa. (PeVL 51/2025, kohta 15)

> Muiden henkilöiden perusoikeuksia koskeva tarkastelu jää varsin vähäiseksi. Valiokunta kiinnittää huomiota myös aiemmin toisenlaisessa yhteydessä etäyhteyden rajaamisesta lausumaansa. (PeVL 51/2025, kohta 17)

2.2 Sosiaali- ja terveysministeriön vastine

Sosiaali- ja terveysministeriön vastineessa ehdotetaan useita muutoksia hallituksen esitykseen. Ehdotetut muutokset ovat valitettavan keskeneräisiä, minkä vuoksi en pidä aiheellisena arvioida niitä yksityiskohtaisesti.

Nähdäkseni vastineessa ehdotettu sääntely ei täytä perusoikeuksien rajoittamiselta edellytettyä täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvatimusta. Ehdotettujen säännösten suhdetta perustuslakiin ei edelleenkään ole arvioitu asianmukaisesti.

Nähdäkseni vastineen 1. lakiehdotus ei ole käsiteltävissä tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä.

Nopea sääntelyn muokkaaminen valiokuntavaiheessa aiheuttaa myös sen, että sääntelyehdotuksiin tulee uusia ennakoimattomia virheitä.

2.3 Johtopäätöket

Kuten esityksestä perustuslakivaliokunnalle antamassani lausunnossa totesin, vaikka ehdotetulla sääntelylle on esitettävissä perustuslakivaliokunnan aiempaan lausuntokäytäntöön nojautuen (PeVL 24/2022 vp) hyväksyttävä tavoite, perustuslakivaliokunta on edellyttänyt sääntelyyn nähdäkseni varsin kattavia täsmennyksiä ja muutoksia, jotka koskevat aivan lakiehdotuksen perusratkaisuja.

Kyse on sosiaalihuollon yleislainsäädännöstä, jolla on hyvin laaja soveltamisala. Sääntelyllä on merkittäviä perusoikeusulottuvuuksia, joiden valmistelu sekä vaikutusten arviointi on ollut puutteellista.

Perustuslakivaliokunta on pitänyt välttämättömänä ja hyvään lainsäädäntötapaan kuuluvana, että etenkin silloin, kun laajakantoiseen hallituksen esitykseen esitetään tehtäviksi hyvin merkittäviä ja esityksen perusratkaisuihin olennaisesti vaikuttavia muutoksia, asian valmistelu osoitetaan valtioneuvoston tehtäväksi (esim. 4/2021 vp, kohta 41 ja siinä viitatut). Myös perustuslain esitöissä on perustuslakivaliokunnan kannanottoon (PeVL 26/1992 vp) viitaten yleisesti torjuttu käytäntö, jonka mukaan hallitus, tai yleensä esittelevä ministeriö, tekee muutosehdotuksia asiaa käsittelevälle valiokunnalle (HE 1/1998 vp, s. 121). Perustuslakia säädettäessä selvänä lähtökohtana oli, että hallitusaloitteiset merkittävät muutokset hallituksen esityksiin tulee toteuttaa perustuslain 71 §:n mukaisesti joko peruuttamalla hallituksen esitys ja antamalla kokonaan uusi esitys tai täydentämällä alkuperäistä esitystä antamalla uusi täydentävä esitys.” (PeVL 32/2020 vp, s. 3).

Ensinnäkin ministeriön toimittamassa vastineessa ehdotetut muutokset esitykseen eivät ole nähdäkseni riittäviä vastaamaan perustuslakivaliokunnan esittämään täsmennystarpeeseen. Vastineessa ehdotetuissa täsmennetyissä säännöksissä (esim. 47 §) edelleen lähestyttäisiin samalla tavalla teknologista ratkaisua, joka perustuisi asiakkaan omaan aloitteeseen kuin ratkaisua, jossa ilman asiakkaan myötävaikutusta tämän kuvaa, ääntä, liikettä tai elintoimintoja voitaisiin havainnoida. Vastineessa ei ole ehdotettu minkäänlaisia muutoksia hyvin laveaan ja ongelmalliseen teknologisten ratkaisujen määritelmäsäännökseen (3 §).

Toiseksi perustuslakivaliokunnan edellyttämät muutostarpeet esityksen saattamiseksi perustuslain mukaiseksi kohdistuvat hyvin perusoikeusherkän esityksen perusratkaisuihin. Vaikka ehdotetulle sääntelylle on sinänsä hyväksyttäviä perusteita ja perusoikeuksiin kiinnittyvä tarve, tulee esitys palauttaa huolelliseen valmisteluun sosiaali- ja terveysministeriöön. Perusoikeuksien rajoittaminen edellyttää perusoikeuskokonaisuuden kannalta hyväksyttävän tavoitteen lisäksi täsmällistä ja tarkkarajaista sääntelyä siitä, missä tilanteissa ja millä edellytyksillä oikeuksiin voidaan kohdistaa rajoituksia. Lisäksi lain tulee sisältää tehokkaat oikeussuojakeinot kaikille henkilöille, joiden oikeuksiin rajoitukset voivat kohdistua

Apulaisoikeusasiamies
Maija Sakslin

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.